Ökéntesség, társadalmi felelősség Ukrajnában

A TOUCH project tapasztalata

Báthori-Tárczy Zita - Katsora Olexander

Ungvári Nemzeti Egyetem, Ukrajna

DOI: 10.19055/ams.2013.4/8-9/6

Az önként választott társadalmi tevékenység fogalmának pontos meghatározása nehéz feladat. Más-más országban ezt a fogalmat mind a köztudatban, mind tudományos berkekben annyiira másként értelmezik, hogy e témakörben a diskurzus párhuzamos síkokon folyik. Sok esetben a fogalmak keveredésének vagyunk tanúi és azt tapasztaljuk, hogy a gyakorlatban nem tesznek különbséget az önkéntes és társadalmi munka között. Nem világos sokak számára az sem, hogy ez a tevékenység választott, semmilyen körülmény között sem lehet kötelező és nem jár érte ellenszolgáltatás.

Néhány dolog viszont teljesen világos: az önkéntesség napjainkban a felelősségteljes társadalmi szerepvállaláson túl közösségi szolgálat, mások segítése és önmegvalósítás is, pontosabban önként választott társadalmilag hasznos tevékenység. Mindez a 90-es évekig Ukrajnában másként szerveződött. A szovjet érában, amikor az állampolgárok önszerveződő aktivitása nem kívánatos, az oktatási rendszert az erős ideológiai színezetű közösségi nevelés-szervezés jellemzi, az önkéntesség a társadalmi munkával egyenlő és kötelező. A hatalom, amellett hogy elvhű pártolói mélyről fakadó lelkesedésére vagy egyszerűen csak a polgárok kötelességtudatára támaszkodva aktívan szervezi az önkéntes mozgalmat, kényszerrel és erős politikai nyomással is él. Mivel a kényszer alkalmazása akkoriban a közösségi élet minden színterén elfogadott, szankciók széles palettája ismert, az aktivitás nagy, így az önkéntes szektor komoly eredményeket tud felmutatni. Ez a tevékenység azért

különösen fontos, mert kiváltotta a társadalmilag hasznos tevékenységek finanszírozását és jelentősen csökkenti a költségeket, a dologi és személyes kiadásokat.

Fontos megjegyeznünk, hogy a szovjet rendszer állami szerepvállalása, igaz, a maga módján, a szociális ellátás terén a történelemben precedens nélküli. Mindez már a múlté, azonban a kényszerű önkéntesség szovjet modellje még ma is megtalálható az ukrán társadalmi élet sok szférájában, ami érthető, mivel összhangban van a széles körben elterjedt autoriter gondolkodásmóddal. Találkozunk önkéntes szülőkkel az óvodákban, általános és középiskolákban; inkább anyagi juttatásért, mint politikai meggyőződésből tevékenykedő önkéntesekkel a politikai választások színterén. Kevesebb önkéntest találunk a szakiskolákban, felsőoktatási intézményekben, még kevesebbet az állami vállalatoknál, viszont éled az önkéntesség a magánszektorban, a kultúra, valamint a felvilágosítás terén.

Az önkéntesség napjainkban Ukrajnában egyre inkább önként választott társadalmilag hasznos tevékenységet jelent. A rendszerváltás óta a társadalmi élet szinte minden szférája a színterévé vált: az állam, a piac, a harmadik szektor, a politikai pártok, az egyház, az informális szektor és az egyén egyaránt jelen van.

A változást, az egyéni és társadalmi felelősségvállalás élenkülését a globális és lokális problémák hívták életre. Az állami szerepvállalás a jóléti ellátások biztosításában és más, környezeti, emberjogi, esélyegyenlőségi problémák megoldásában leépült. A marginális rétegek kollektív érdekképviselőnek és védelmének szükségessége égető. Ebben a helyzetben különösen aktuálissá vált a szubszidiaritás elve, mely az aktív társadalmi szerepvállalást és a felelős részvételt szorgalmazza.

Az önkéntesség, az egyéni és a társadalmi felelősségvállalás a társadalom sikerességében jelentős szerepet játszhat. Mindez új szemlélet kialakítását, hatékony módszerek, technikák kidolgozását és terjesztését szorgalmazza. Az egyén szerepe meghatározóvá vált, viszont a politikai, jogi és gazdasági környezet lassan változik.

A jelenlegi ukrán társadalmi morál sokakat aggaszt. Vegyes kép alakult ki a kulturális normák terén is. A felelősségvállalás, szolidaritás, a bizalom, a civil kurázi nem tartozik a társadalmi alapértékek közé. Viszont az utóbbi tíz évben egyre több a pozitív példa, a kiváló gyakorlat és modell, a normák időről időre változnak, és ami elképzelhetetlen volt 20 évvel ezelőtt, az ma kezd gyakorlattá válni.

Ismeretes, hogy az önkéntes tevékenység felelősséggel csak akkor végezhető, ha biztosított az önkéntesek, valamint a szolgáltatásaikat igénybevevő közönség testi épisége, erkölcsi védelme, ha biztosított a veszélyekre való felkészítés, a felügyelet és a segítség. Mindez tudományos alapokra helyezett, oktatási intézményben történő felkészítést, etikai szabályozást, jogi kereteket igényel. Ehhez komoly társadalmi és pszichológiai ismeretek, képességek és készségek fejlesztését célzó, korszerű módszerek szükségesek.

A mai Ukrajnában az önkéntesség mozgató rugója az egyén. Jelentős erőt képviselnek viszont a mindig is jelenlévő tradicionális és az utóbbi 20 év alatt színre lépő új egyházak, külföldről finanszírozott programok, az informális, valamint az intenzíven fejlődő harmadik szektor. A piac és az állami intézmények bevonása aktívan folyik, de a velük való együttműködés a konkrét jogi szabályozás hiánya és

a kedvezőtlen adópolitika miatt nehézkes.

A rendszerváltás adta lehetőségek sok változást hoztak. Így, Ungvár és Corvallis (Oregon, USA) között 1989-90-ben testvérvárosi kapcsolatfelvételt kellett kezdeni. A városok közötti együttműködésnek a célja a kölcsönös megértés és a barátság erősítése, az egyének és szakemberek széleskörű tapasztalatcseréjének szervezése, a lakossági kezdeményezések aktivizálása és támogatása, a non-profit szervezetek, vállalatok és az ungvári városi önkormányzat működésének segítése, valamint a lakosság szociális és gazdasági helyzetének javítása. 1990-től városaink között rendszeressé váltak a városdiplomáciai látogatások, diákcserék, a szakemberek tapasztalatcseréi. Orvosok és egészségügyi szakemberek, mezőgazdasági, vízügyi, élelmiszeripari dolgozók, a turizmus, kultúra és művészetek képviselői látogattak el egymáshoz. Zonta, Altrusa, Rotary klub alakult Ungváron, sokféle, többek között egy önkéntességet népszerűsítő program is elindult. Négy jelentős, főleg orvosi be rendezéseket tartalmazó humanitárius szállítmány érkezett Ungvárra.

A TOUCH Project-et a humanizmus és jótekonyság jegyében 2001-ben a corvallis-i Alice Rampton, Sabra Killen hívta életre. Azóta minden évben, saját költségen, nagyszámú delegáció érkezik az USA-ból Ungvárra, hogy a közel 300 szponzor adományát saját kezűleg juttathassa el a projekt által támogatott öt szervezethez tartozó 350 gyerekhez. A fent említett öt szervezet: egy speciális enyhe és közepesen súlyos fogyatékkal élő gyerekeket befogadó bentlakásos iskola; egy ezen típusú iskolák végzőseit segítő kiléptető otthon; egy, főleg roma gyerekeket befogadó, általános iskola; egy árvagyerekeket tömörítő alapítvány; valamint egy szellemi és fizikai fogyatékkal élő gyerekeket ellátó rehabilitációs gyógyközpont.

A **TOUCH** rövidítés (Take one Ukrainian child's hand) jelentése: "fogj kézen egy ukrán gyermeket". A TOUCH Project célja a hátrányos helyzetű gyerekek és fiatalok életminőségének a javítása, gazdasági és kulturális lehetőségeinek bővítése; az állampolgárok széles rétegeinek bevonása a hátrányos helyzetű fiatalok érdekévé; az egyének, különböző csoportok, egyesületek, állami, civil szervezetek önkéntes és jótekonysági tevékenységének támogatása.

A TOUCH Project Alapítvány hivatalosan bejegyzett Ungvár városi szervezetként 2003-ban szintén amerikai kezdeményezésre jött létre. Tevékenységével az önzetlen kölcsönös segítségadás elvének megszilárdítását igyekszik szolgálni. Az egy amerikai szponzor által évente 75 USA dollár összegű adomány a projektet szinte mindenki által elérhetővé teszi. Az összegyűjtött pénzt minden év szeptemberében a TOUCH delegáció hozza magával. A delegáció tagjai az összeg kétharmadát közvetlenül a gyermekek szükségleteinek kielégítésére fordítják, élelmiszert, ruhát, lábbelit ... stb. vásárolnak belőle. Munkájukat ilyenkor sok önkéntes segíti. Az összeg egyharmadát általában a támogatott szervezetek kapják. Ezt az összeget a szervezetek a működésükhöz szükséges eszközök, tanszerek, könyvek beszerzésére fordítják.

A TOUCH Project keretében minden évben egy-egy nagyobb program is megvalósul. Önkéntesek bevonásával már hét éve nyári táborokat szervezünk. A szponzori segítségnek köszönhetően:

- Újraépült a bentlakásos iskola szennyvíz- és vízvezeték rendszere; a hálótermekbe új ágynemű, ágyak matracok, takarók, párnák kerültek; az iskola összes tanterme felújult és új bútorokat kapott; korszerű mosoda, játszótér és sportpálya épült.
- Felújításra került az általános iskola épülete, az étkeзде és a tetőszerkezet jelentős része; járólap került az iskola udvarára, köré kerítés épült; a tanulók reggelije már hat éve biztosított.
- Az Alapítvány mikrobust kapott; fellépő ruhák készültek, a helységük az átalakításoknak köszönhetően megszépült.
- A Rehabilitációs Központ 2003-tól a működéséhez szerény, ám rendszeres segítséget kap, az idén a Rotary clubbal való összefogás révén speciálisan felszerelt autóbushoz jutott.
- A Kiléptető Otthon állatokat, palántákat, korszerű mezőgazdasági gépeket és berendezéseket kapott.

A TOUCH Project programjainak célja az, hogy kielégítése a gyerekek szükségleteit, segítse a társadalmi beilleszkedésüket és az egészséges életmódra való nevelésüket. Szervezetünknel mindent megteszünk annak érdekében, hogy az önkéntesség személyes indíttatás, szabad, egyéni választás révén, bizalmi elven működjön. Jelenleg 7 állandó és, a szervezet programjától függően, 30-50 ideiglenes önkéntessel rendelkezünk. Az önkénteseink körét legjobban a klasszikus szociálpszichológiai modellek alapján tudnánk jellemezni [1, 2]. Van közöttük olyan, aki azért jön, mert csökkenteni akarja a rossz érzését, amit a másik ember szenvedése okoz neki. Van olyan, akit az empátikus aggodalom, a másik ember szenvedéseinek enyhítését célzó szándék hozott hozzánk, de vannak olyanok is, akiket magasabb célok vezérlelnek. Ezek az önkéntesek azért választják az önkéntes tevékenységet, mert a demokratikus változások hívei, hozzá akarnak járulni az állampolgári együttműködés fejlődéséhez, a szociális kompetenciáikat erősítik, mert szolidárisak a nehéz sorban lévőkkel és készek a társadalmi részvételre.

A Debreceni Egyetem idei „Új utakon - szociális gazdaság” nemzetközi konferenciája témakörébe az általunk támogatott szervezetek közül leginkább az egyházi működtetésű Pallói Kiléptető Otthon példája való. Az Otthon 2003. december 5-én alakult, a TOUCH Project vezetőinek kezdeményezésére és annak a komoly gondnak az orvoslására, hogy a gyerekek a bentlakásos iskolákból egyenesen az utcára kerültek. Habár az szakiskoláknak a könnyített tanterv kidolgozása, valamint a speciális csoport indítása mellett jogilag van lehetőségük fogadni a speciális bentlakásos iskolák végzőseit, mégis elálltak ettől a gyakorlattól. A fiúk szakmai felkészítésével két szakiskola is megpróbálkozott, de a viselkedési és előmeneteli nehézségek miatt ezzel mára mindkettő felhagyott. A végzős leányok tanítása el se indult. Egyrészt azért, mert ez plusz feladatot rótt volna a szakiskolákra, és ez nem áll érdekükben, másrészt meg azért, mert úgy tartják, hogy a speciális intézményből jövőek rombolnák az szakiskola presztízsét.

A Kiléptető Otthon viszont kilenc éve sikeresen működik. Az egyház önkéntesei, nagyon csekély szakmai felkészítés mellett, mindössze humánus indíttatásból, keményen dolgoznak azon, hogy otthonot teremtsenek a speciális bentlakásos iskolát végzett lányoknak. Az Otthon két kétszintes épületből áll, amelyben 6 lakószoba van, de van konyha, tágas étkező, TV-szoba, közösségi és sportterem, valamint vendéglakás is. A további hét lakószoba pénz hiányában lassan, de épül, készül. A szervezet hat hektáron gazdálkodik, a termőföldet, valamint a kaszálót magán-személyektől bérli, számos mezőgazdasági géppel és korszerű berendezéssel rendelkezik. Az Otthonnak jelenleg 6 munkatársa van, két vezető és négy nevelő. A jelenleg ott lakó tizenhat fiatal közül tizenketten a városban dolgoznak. Az Otthon eddig több mint 40 főnek adott esélyt a felzárkózásra. Segítségükkel eddig 22 fiatal tudott elindulni önállóan az életbe és tudott sikeresen beilleszkedni. Ezek közül a fiatalok közül öt már saját családdal rendelkezik, négy családban már gyermek is született.

A Kiléptető Otthon javarészt önellátó. A fiatalok az otthon munkatársaival közösen zöldség- gyümölcsstermesztéssel, állattartással, tejtermékek előállításával foglalkoznak. Céljuk nem kimondottan az anyagi haszonszerzés, hanem sokkal inkább a saját szükségleteik kielégítése. Emellett azért, ha van termékfölösleg, azt a helyi piacon értékesítik. A jövőt illető terveik, az országban kialakult nehéz gazdasági helyzet ellenére, merészek. Közöttük szerepel egy minipékség létrehozása, egy tejet és pékárut árusító kereskedelmi egység kialakítása, szövőszék vásárlása, valamint apró kerámiatárgyak készítése.

A helyi viszonyok között a Kiléptető Otthon példája innovatívnak minősül. Az Otthon munkatársai eltökéltek és elhivatottak, vezetői kiváló vállalkozói érzékkel és a jövőre nézve nagyon határozott elképzelésekkel rendelkeznek. Viszonylag rövid idő alatt bebizonyították, többek között a szociális szférában dolgozó szakembereknek is, hogy megfelelő hozzáállással és kitartó munkával, szeretettel, megfelelő erkölcsi magatartással komoly segítséget tudnak nyújtani az intézetben felnevelkedett, korábban szellemi fogyatékosnak tartott lányoknak. Szelíden, de határozottan ellentmondanak azoknak, akik kitartanak a sokszor szociális és pedagógiai elhanyagoltságból fakadó diagnózisok mellett, továbbra sem fogadják el az intézeti tanításban-nevelésben honos szokásokat, azok megváltoztatására töreksenek. Magatartásukkal és tevékenységükkel szemben állnak a hivatalosan elfogadott gyakorlattal és ezzel változást idéznek elő. Az, amit tesznek, lehet, hogy nem látványos és nem is országos horderejű, de az érintett szűk réteg szempontjából életbevágó.

A fent említett Kiléptető Otthon példája a szociális gazdaság témaköréhez szorosan kapcsolódik. Habár a szociális gazdaságról, szociális vállalkozásokról Ukrajnában, külföldi donorszervezetek kezdeményezéseinek köszönhetően, a 90-es évek közepén jelentek meg először írások, az ilyen típusú vállalkozások az országban nagy számban nem, de azért megtalálhatóak. Ezek közül a legjelentősebbek:

- A „Zdorovja”, Donyeck-i Orvosi Gyógyító Központ, amely a megváltozott képességű emberek számára működtet munkaközvetítő központot.

- Az „Oselya” nevű lemergi egyesület, amely hontalanokat foglalkoztató bútorjavító és kárpitozó műhelyt, valamint munkaközvetítő központot hozott létre.
- A „Dijalne Miloserdja”, fiatalok reszocializációját biztosító nyomdaipari vállalkozást működtető doneycki ifjúsági szervezet.
- A „Perlina Bukovini” vállalkozás, amely részben a hegyvidéken élő lakosság önellátását segíti, részben pedig a mozgássérült gyermekek rehabilitációs központjának felújítását finanszírozza, gyümölcs szedésével és szárításával foglalkozik.
- Az „Irgalmas Szamaritánus” nevű „Stichting Hulp Oost-Europa” holland segítség-szervezet által létrehozott keresztény gyermekotthon a kárpátaljai Nagydobronyban, amely gazdasági tevékenysége folytán önellátó, és zöldség- gyümölcstermesztéssel, állattartással, méhészkedéssel, pékség működtetésével foglalkozik.

A szociális gazdaság kérdéseivel Ukrajna Polgári Törvénykönyvének 86-os cikkelye, valamint Ukrajna Gazdasági Kódexének 44-45-ös cikkelye foglalkozik. A Polgári Törvénykönyv kimondja, hogy „... a nem gazdasági tevékenységet folytató szervezetek fő tevékenységük mellett folytathatnak gazdasági tevékenységet ...”. A Gazdasági Kódex szerint pedig „... szociális vállalkozónak lehet tekinteni azon jogi személyeket, akik tevékenységének célja nem kizárólag a haszonszerzés”.

A szociális gazdaság további jogi kategóriák tisztázását, megfelelő adópolitikát sürget. A szociális vállalkozás Ukrajnában még nem jött divatba. Indokoltan óvatosság az alapítványok és a non-profit szervezetek. Ennek a szférának a fejlődését a témában felmerülő problémák legfelső szinten történő tárgyalása, a kedvező politikai, jogi és gazdasági környezet, valamint a társadalom morális állapotának a pozitív irányba történő elmozdulása serkentheti. Mindez azonban egyelőre még várat magára.

Felhasznált irodalom

- Schaller. M, Cialdini. R. B. és Fultz. J. (1988): Empathy, sadness and distress: Three related but distinct vicarious affective responses to anothers' suffering. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 14. 312- 315.
- Batson, C.D., Bolen, M.H., Cross, J.H. és Neuringer-Benefiel, H.E. (1986.): Where is the altruism in the altruistic personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50. 212- 220.

... ● ...